

Михайло ГАУХМАН (Уфа)

ЄВРЕЙСЬКИЙ ПОГРОМ У ЛУГАНСЬКУ В ЖОВТНІ 1905 РОКУ: РАПОРТ СЛОВ'ЯНОСЕРБСЬКОГО ПОВІТОВОГО СПРАВНИКА ТА ІСТОРИЧНИЙ МІФ ПРО ЛУГАНСЬКИЙ ПОГРОМ

Стодесятиріччя Першої російської революції 1905–1907 рр. та “жовтневої хвилі” погромів 1905 р. привертають увагу науковців зокрема й через те, що єврейські погроми залишаються каменем спотикання для сучасної історіографії. Адже наявні пояснення обставин і причин погромницького руху недосконалі. Так, російський історик Олексій Міллер вважає за причину неможливості концептуалізувати погроми розмитість термінології, до якої звертаються історики: одним і тим самим терміном “погром” історики зазвичай позначають різні явища – етнічного, релігійного, політичного тощо характеру¹. Однак загальні питання історіографії погромів виходять за межі нашої розвідки, присвяченої саме луганському погрому.

1

“Жовтневими погромами” 1905 р. називають масове насильство над євреями та російською інтелігенцією різного походження, що відбулось одразу по виходу Маніфесту 17 жовтня про “дарування” громадянських прав і свобод російським підданам². Уряд і монархісти вбачали в погромах стихійну відповідь “корінного” християнського населення на участь євреїв у революційному русі³. Натомість опозиційно налаштовані сучасники вважали, що погроми були організовані урядом і поліцією та/або “чорносотенцями” – представниками міського простолюду (“чорними сотнями”), очоленими контрреволюційними монархістами⁴. Дихотомія двох візій погромів, сформульованих

¹ Історіографічний аналіз О. Міллера див.: *Миллер А.* Империя Романовых и евреи // *Миллер А.* Империя Романовых и национализм: Эссе по методологии исторического исследования. – М., 2006. – С. 133–136.

² Про загальну картину розгортання погромницького руху 1903–1906 рр. див.: *Lambroza Sh.* The Pogroms of 1903–1906 // *Pogroms: Anti-Jewish Violence in Modern Russian History* / Ed. by J. D. Klier and Sh. Lambroza. – Cambridge, 1992. – P. 227–232.

Опис перебігу жовтневих погромів в українських губерніях див.: *Хутереп В. М.* Еврейские погромы на Украине в октябре 1905 года // <http://jhistory.nfurman.com/lessons9/1905.htm>.

³ Всеподданнейший отчет о произведённом сенатором Турау исследовании причин беспорядков, бывших в гор. Киеве // *Материалы по истории русской контрреволюции.* – СПб., 1908. – Т. I: Погромы по официальным документам. – С. 296.

⁴ Див., напр.: *Внутреннее обозрение* // *Русская мысль.* – 1905. – Кн. 11 (Ноябрь). – С. 237–240; *Внутреннее обозрение* // *Вестник Европы.* – 1905. – Т. VI. – Кн. 11 (Ноябрь). – С. 448–450.

сучасниками, – “дискурсу чорносотенних погромів” і “дискурсу народних погромів” була розвинена в публіцистиці та подальшій історіографії⁵.

Причинами виникнення уявлень опозиційної громадськості про “чорносотенні погроми” було те, що погроми відбувалися майже одночасно та за однаковим сценарієм: спочатку поширювалися чутки про майбутній погром, потім відбувалися “патріотичні маніфестації”, після яких розпочинався погром, а лише на третій день погрому поліція та війська зупиняли безлади⁶. До того ж на місцях “чорносотенці” користувалися підтримкою місцевих чиновників, а тому ще у серпні 1905 р. В. Ленін вказував, що в такий спосіб “громадянська війна нав’язується населенню самим урядом”⁷. Однак у сучасній історіографії теза про “чорносотенні погроми”, сплановані поліцією, піддається запереченню, оскільки були відсутні будь-які накази влади про погроми, а широка мережа монархічних – “чорносотенних” – організацій була створена не раніше листопада 1905 р., тобто після досягнення піку революційного насильства у жовтні 1905 р.⁸. Втім, під час “жовтневих погромів” не обійшлося ані без юдофобських компаній монархічної преси, ані без провокацій за участю місцевих чиновників, ані без спроб організувати контрреволюційні товариства, як-от загадковий “Православний російський комітет” у Луганську⁹.

2

Єврейський погром у Луганську відбувся 21–23 жовтня 1905 р. Йому, як і решті жовтневих погромів, передували зібрання мешканців міста і революційні мітинги, відповіддю на які були “патріотичні маніфестації”, які переростали в погроми. Поліції та війську не вдавалося зупинити погромників, хоча погромам завжди передували чутки про можливі безлади. Опис луганського погрому міститься в рапорті, відправленому 1 листопада виконуючим обов’язки слов’яносербського повітового справника¹⁰ – помічником

⁵ Промовистими прикладами є публіцистичні твори двох політиків, написані з претензіями на узагальнення ситуації початку ХХ ст., – кадета Віктора Обнінського та “націоналіста” (помірковано правого) Василя Шульгіна: *Обнинский В. П. Последний самодержец: Очерк жизни и царствования императора России Николая II.* – М., 1992. – С. 123–127; *Шульгин В. В. “Что нам в них не нравится...”*: об антисемитизме в России. – М., 1994. – С. 70–77.

Книжка В. Шульгіна побачила світ вже в умовах еміграції, 1929 р., але відображає розуміння єврейського питання правим табором російської громадськості й до 1917 р. Праця В. Обнінського була вперше видана у 1912 р. Позиція, визначена в ній, отримала продовження в радянській історіографії, про що йтиметься нижче.

⁶ *Лопухин А. А. Правительство и контрреволюция // Материалы по истории русской контрреволюции.* – Т. I. – С. LXXXVI.

⁷ *Ленин В. И. Чёрные сотни и организация восстания // Ленин В. И. Полн. собр. соч.* – 5-е изд. – М., 1968. – Т. XI: Июль 1905 – октябрь 1906 гг. – С. 190.

⁸ *Степанов С. А. Чёрная сотня в России (1905–1914 гг.).* – М., 1992. – С. 49–85; *Омельяничук И. В. Черносотенное движение на территории Украины (1904–1914 гг.).* – К., 2000. – С. 116–119.

⁹ Державний архів Луганської області (далі – ДАЛО). – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 103.

¹⁰ Луганськ був центром Слов’яносербського повіту Катеринославської губернії.

справника Павловим для катеринославського губернатора. Судячи із цього рапорту, перебіг погрому був типовим та цілком відповідає особливостям “жовтневих погромів” і в інших містах “смуги осілости”¹¹.

Однак погрому в Луганську була властива одна значуща відмінність, що відрізняє його від інших погромів: радянська історіографія історії Луганська і Луганщини начебто не помічала цей рапорт або загалом цей погром. Так, автори “Нарисів історії Ворошиловградської обласної партійної організації” вказали на відвернення єврейського погрому в Луганську в жовтні 1905 р. дружиною робітників під проводом соціал-демократа Олександра Пархоменка, пославшись на статтю Володимира Леніна¹². Це свідчення і його подальше поширення варто піддати докладній перевірці.

У споминах К. Ворошилова також ідеться про протидію дружини О. Пархоменка “анархістам, чорносотенцям та обивателям, які підпали під їхній (чорносотенців. – М. Г.) вплив”¹³. Причому виклад революціонера містить деталізацію подій, очікувану в мемуариста, але без опису самих зіткнень між робітниками та погромниками¹⁴. Адже К. Ворошилов був не очевидцем, а лише сучасником подій: він перебував у луганській в’язниці з липня по грудень 1905 р.¹⁵. Відтак повідомлення революціонера почасти є свідченням сучасника, а почасти оснований на іншому джерелі. Слідом за власним текстом, мемуарист покликався на статтю В. Леніна, до якої ми звернемося згодом¹⁶.

Більш докладними для висвітлення подій жовтня 1905 р. є неопубліковані мемуари іншого революціонера – Івана Шмирова. Він також, як і К. Ворошилов, був активістом Луганської організації РСДРП та робітником заводу Гартмана. У своїх споминах І. Шмиров заперечив наявність робітничої дружини у жовтні 1905 р. – її лише передбачали тоді створити. Для цього активісти заводу Гартмана зібрались увечері 19 жовтня, дізнавшись про заплановану на ранок “патріотичну” маніфестацію:

“...Зібралося чоловік п’ятнадцять товаришів, серед яких Олександр Пархоменко розповідав про погром, що готувався на завтра, і рекомендував учасникам зібрання негайно йти та бити погромників. Але куди йти і де їх шукати, він і сам не знав. Тому його пропозицію ніхто не підтримав. Яких-небудь вказівок від керівних товаришів не було. Зібрана незначна група, попростувавши Петроградською вулицею¹⁷ години до восьмої та сильно намокнувши, розійшлася”¹⁸.

¹¹ Див.: ДАЛЮ. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 101–108.

¹² Очерки истории Ворошиловградской областной партийной организации / Ред. колл. Л. Г. Шараев (председатель) и др. – К., 1979. – С. 41.

¹³ *Ворошилов К. Е.* Рассказы о жизни. Книга 1. – М.: Изд-во полит. лит-ры, 1971. – С. 206.

¹⁴ Там само. – С. 207.

¹⁵ Там само. – С. 188, 198.

¹⁶ Там само. – С. 207–208.

¹⁷ На той момент, до 1914 р., ця вулиця називалася Петербурзькою. Вона була однією із центральних вулиць “старого” Луганська.

¹⁸ Архів Луганського обласного краєзнавчого музею. – *Шмиров И. И.* Воспоминания о том, что было в жизни и деятельности Луганской организации РСДРП (большевиком) за период 1905–1918 гг. (1960 г.). – Арк. 89.

Тож у жовтні 1905 р. у Луганську не існувало організованої робітничої дружини. Інші спогади про революційні події, з детальним описом початку єврейського погрому, залишив соціал-демократ Іван Пархоменко-Кризьський, старший брат Олександра Пархоменка. І. Пархоменко-Кризьський описав вуличні напади на євреїв та дії кількох робітників-активістів, зокрема – О. Пархоменка, які виступили проти погромників:

“... У неділю об 11-й годині дня я був з дружиною на базарі, дивлюся: ватага поліції. Люди дійшли до Патронного заводу, тут зупинилися, з’явився портрет царя. Розпочали співати «Боже, царя храни». Спокійно дійшли до будинку Вендеровича¹⁹. Крик: «бий жидів!». Забрязкали вікна. Я поспіхом із дружиною побіг на квартал попереду, дійшли до Сінної площі, побачили на даху Олександра Пархоменка та з ним іще дві постаті. Дивлюся, прилягли за трубу, я ще придивився. Невдовзі біля будинку Уманського²⁰ з’явилася банда. З-за труби знову було два постріли в натовп, я пришвидшив ходу, відійшов від кута площі, озирнувся: дим. Будинок підпалили. Втікає перелякана дівчина-єврейка. Потім близько до неї біжить бандит. А ще два біжать подалі та вигукують: «тримай». Я збагнув, кого треба тримати. Пропустив дівчину. Я бандита схопив, навіть трухнув о землю. Підскачили двос:

– Ти кого спіймав?

– Того, кого ви наздоганяли!

– Ні, це була помилка. Треба було тримати жидівку. Вона вже встигла кудись на подвір’ї сховатися.

У понеділок вийшли на роботу, відразу обговорили, що робити далі. Спираючись на найстарших робітників, обрали людей зо двадцять за віком. Відправили генералу заводу²¹ з проханням не зволікаючи припинити погром. Інакше всі робітники, вже озброєні, влаштують війну. До роботи не приступили. Очікували на відповідь генерала. Погром було припинено. Робітники стали на свої місця та почали працювати”²².

¹⁹ Однею з найбільших і найкрасивіших споруд “старого” Луганська був будинок промисловця Соломона Вендеровича, в якому розміщувалися дорогі крамниці. Будинок Вендеровича стояв біля прохідної Луганського патронного заводу. Про нього див.: *Кушнір-Кисилєва Р. Ю.* Соломон Давидович Вендерович – людина, человек, легенда // *Луганск і луганчане: матеріали научних досліджень*. – Луганск, 2008. – Вып. 2. – С. 54–60.

²⁰ Не зрозуміло, про якого Уманського йдеться. Відомим фотографом Луганська, засновником першого фотоательє був Семен Ілліч Уманський. Будинок Уманського стояв на вул. Казанській (нині – вул. К. Маркса), що була центральною вулицею Луганська з кінця XIX до середини XX ст. (Луганск: *Страницы истории. Конец XVIII – начало XX века / Под общ. ред. О. В. Приколоты, Л. Д. Скворцовой*. – Луганск, 2012. – С. 335). Однак у рапорті справника в переліку осіб, які зазнали збитків від погрому, згадано тільки про Абрама і Марка Уманського, але будинок Марка Уманського був в іншій частині міста – в Кам’яному Броді, див.: ДАЛО. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 106.

²¹ “Генералом заводу” І. Пархоменко-Кризьський назвав директора Патронного заводу, Клавдія Єгоровича Кабалевського (1844–1915). Про нього див.: *Луганск: Страницы истории. Конец XVIII – начало XX века*. – С. 283–284.

²² Архів Луганського обласного краєзнавчого музею. – Біографічні відомості І. Я. Пархоменка-Кризьського (1902–1960). – Арк. 6.

Певна річ, директор Луганського патронного заводу К. Кабалевський не був причетним до погрому. Вірогідно, він, будучи авторитетною людиною з генеральським званням, мав змогу вплинути на ситуацію в місті та поведінку поліції. Можливо, тому “припинення погрому” було пов’язано з його особою. Аналогічну картину про байдужість поліції та намагання робітників зупинити єврейський погром навів у своїх споминах і К. Ворошилов, вірогідно, зі слів когось з-поміж луганських соціал-демократів:

“Коли наші дружинники спробували звернути увагу поліцейського на навколишнє беззаконня, він завзято накинувся, але не на погромників, а на них:

– А ви чому переймаєтеся? – кричав він. – Ти ба які захисники, господарі знайшлися! Ану, геть звідси, доки самих до поліції не забрав...”²³.

Теза радянської історіографії про протидію погромникам з боку робітників-дружинників, – яку знаходимо і в “Оповіданнях про життя” К. Ворошилова, і в “Нарисах історії Ворошиловградської обласної партійної організації”, але не виявляємо в неопублікованих мемуарах І. Пархоменка-Кризьського та І. Шмирова, – стала канонічною саме через висловлювання В. Леніна в одній його статті, надрукованій у 1906 р. (курсив автора):

“Депутат Рижков прямо назвав *хибою* пояснення погромів племінною ворожнечею, – злою вигадкою – поясненням їх безсиллям влади. Депутат Рижков навів низку фактів «співпраці» між поліцією, погромниками та козаками. «Я мешкаю у великому промисловому районі, – і знаю, що погром, наприклад, у Луганську не набув жадлих розмірів *саме тому* (слухайте це уважно, панове: *саме тому*), що неозброєні робітники голими руками гнали погромників з остраху бути пристреленими поліцією»²⁴.

Висловлювання В. Леніна ґрунтується на виступі безпартійного депутата Державної думи від Слов’яносербського повіту, який належав до фракції “Партії народної свободи”, – Семена Рижкова²⁵. Слова депутата-кадета лідер соціал-демократів використав для підтвердження уявлення російських лівих радикалів про революційні події як протиборство між силами революції та силами реакції. Звісно, цей погляд ігнорував стихійний складник революції. Зауважимо, що в процитованому висловлюванні не згадано про О. Пархоменка.

Повідомлення В. Леніна, базоване на виступі С. Рижкова, не підтверджується архівними матеріалами. У рапорті слов’яносербського справника не згадано про жодну дружину робітників. До того ж у монографії Іллі Берхіна, першій ґрунтовній розвідці з історії революційного та робітничого руху в Луганську, події жовтня 1905 р. описані дуже коротко, а про єврейський

²³ Ворошилов К. Е. Рассказы о жизни. – С. 207.

²⁴ Ленин В. И. Реакция начинает вооружённую борьбу // Ленин В. И. Полн. собр. соч. – М., 1968. – Т. XIII: Октябрь 1905 – апрель 1906 гг. – С. 202.

²⁵ Луганський учитель Семен Мартинович Рижков (нар. 1874 р.) був депутатом Державної думи першого скликання та одним із підписантів Виборзької відозви. Відомий тим, що одним із його учнів був відомий революціонер і радянський діяч Климент Ворошилов. На жаль, стенографічні звіти засідань Першої Думи, в яких має бути записаний виступ С. Рижкова, нам недоступні.

погром і дружину О. Пархоменка навіть не згадано²⁶. Вірогідно, І. Берхін не бажав, щоб його книжка суперечила іншим публікаціям про революційні події у Луганську, хоч і не опертим на архівні матеріали, а тому взагалі не описував луганський погром.

З неопублікованих, а значить, і нецензурованих мемуарів І. Шмирова та І. Пархоменка-Кризьського випливає, що повідомлення С. Рижкова і К. Ворошилова про захист луганських євреїв дружиною робітників радше стосується окремих сутичок між робітниками та погромниками, одну з яких описав І. Пархоменко-Кризьський.

Перевірити ж свідчення сучасників неможливо, бо відсутні інші, неофіційні, джерела. Адже для телеграфних агенцій, що надавали новини щоденним газетам, Луганськ був загумінковим містом. На відсутності інтересу тогочасної преси наголошував і не відомий нам кореспондент газети “Новая жизнь” у своїй пізнішій замітці про луганський погром (курсив наш).

“Центр кам’яновугільної промисловості, в якому функціонують такі два заводи, як Гартманський і Патронний, місто з тридцятитисячним населенням до погрому (розрядка автора. – М. Г.), залишився зовсім у тіні в пресі, попри те, що у чорні треповські²⁷ дні від цього міста залишився самий спогад...”²⁸

Кореспондент вдався до відвертого перебільшення. Він заявив, що від Луганська внаслідок погрому “залишився самий спогад”. Це перебільшення, на наш погляд, було зумовлено трьома чинниками. По-перше, напруженою атмосферою жовтня 1905 р. По-друге, значним поширенням різноманітних чуток, які посилювалися від відсутності достеменних відомостей про драматичні події жовтня 1905 р. По-третє, спробою редакції самої газети додатково розбурхати й без того буремну громадську атмосферу кінця 1905 р. Річ у тім, що “Новая жизнь” була легальною соціал-демократичною газетою, яка виходила з листопада 1905 р., а до складу її редакції належали В. Ленін та позапартійні літератори-модерністи, т. зв. “декаденти”²⁹. А відтак редакція газети була зацікавлена в посиленні резонансу від революційних подій і єврейських погромів, оскільки соціал-демократи вважали уряд за організатора погромів.

²⁶ Берхін І. Луганская большевистская организация в период Первой русской революции. – Л., 1947. – С. 64.

²⁷ Ідеться про Дмитра Трепова, товариша (заступника) міністра внутрішніх справ, якого опозиціонери звинувачували в репресіях і влаштуванні єврейських погромів (Обнинский В. П. Последний самодержец. – С. 123). Тож “треповськими днями” соціал-демократи називали погроми євреїв та інтелігенції.

²⁸ Луганск // Новая жизнь. – 1905. – № 14. – 16 ноября. Сторінка цієї публікації нам невідома. Ми використовували фотокопію першої сторінки цього газетного репортажу, що зберігається у Луганському обласному краєзнавчому музеї за № НВФ₂₅–12066.

²⁹ Ленин В. И. Письмо Г. В. Плеханову (конец октября 1905 г.) // Ленин В. И. Полн. собр. соч. – М., 1970. – Т. XXXVII: Письма 1905 – ноябрь 1910 гг. – С. 103; Плеханов Г. В. “Дневник социал-демократа” № 3. Ноябрь 1905 г. // Плеханов Г. В. Сочинения. – М.; Л., 1926. – Т. XIII. – С. 358.

Парадоксальність висловлювання про буцімто відвернення погрому робітниками-активістами полягає в тому, що воно, водночас, й описує певну історичну подію, і міфологізує її, оскільки дає змогу “переписати” історичну подію – єврейський погром у Луганську, який не змогли зупинити революційно налаштовані робітники. Так місце реального погрому заступив міф про героїчний захист євреїв від чорносотенців робітничою дружиною під проводом О. Пархоменка.

Радянський міф про луганський погром був повторений на сторінках монографій радянських істориків, присвячених загальним проблемам Першої російської революції, однак більш пізніх, ніж монографія І. Берхіна. Для прикладу звернемося до двох синтетичних праць. Зауважимо, що в радянській повоєнній історіографії термін “єврейський погром” відсувався на другий план, порівняно з більш загальним виразом “чорносотенний погром”. Адже в умовах офіційного радянського антисемітизму, що встановився з пізньосталінських часів після кампаній межі 1940-х – 1950-х років щодо боротьби з “космополітизмом” і “справи лікарів”, згадки про євреїв в історичних працях ставали небажаними. Так, у монографії І. Спиридонова про всеросійський загальний страйк жовтня 1905 р., при описі подальших подій, автор говорить здебільшого про “чорносотенні погроми” без вказівок на учасників і жертв цих погромів, але з наголосом на влаштуванні їх місцевою поліцією³⁰.

У згаданій праці І. Спиридонова йдеться лише про два саме “єврейських”, а не просто “чорносотенних” погроми – у Києві та Луганську. Згадка погрому в Києві зумовлена його масштабністю, і тому науковець назвав його “величезним київським погромом”³¹. А згадка луганського погрому поєднана з тезою про відвернення його робітничою дружиною О. Пархоменка: “21 жовтня у Луганську царською владою було організовано єврейський погром. Однак завдяки рішучим діям робітників, очолених О. Пархоменком, погром вдалося припинити”³².

На відміну від своїх “столичних” колег, українські радянські історики в тодішніх жорстких ідеологічних умовах не мали змоги навіть згадати про єврейські погроми. В узагальнювальній праці Федора Лося про Першу російську революцію в українських губерніях йдеться виключно про “чорносотенні погроми”, що відбувалися після 17 жовтня. До речі, навіть “чорносотенним погромам” історик приділив менше уваги, ніж І. Спиридонов, адже прагнув показати “революційні”, а не “контрреволюційні” події³³.

Ф. Лось написав про луганський погром у контексті організації соціал-демократами (у тексті – “більшовиками”) робітничих дружин, хоча єдине висловлювання про ці дружини стосується саме Луганська: “Більшовики Луганська, очолювані К. Є. Ворошиловим і О. Я. Пархоменком, організували

³⁰ Див.: *Спиридонов И. В.* Всероссийская политическая стачка в октябре 1905 г. – М., 1955. – С. 159–171.

³¹ Там само. – С. 171.

³² Там само. – С. 169.

³³ *Лось Ф. Є.* Революція 1905–1907 років на Україні. – К., 1955. – С. 226–227.

робітників на боротьбу проти чорносотенців”³⁴. Повторимо, що тоді К. Ворошилов був ув’язненим у луганській тюрмі, проте український історик з ідеологічних причин був змушений наголошувати на “керівній ролі” лідера місцевих соціал-демократів стосовно всієї тогочасної активності луганських революціонерів.

Додамо ще одну деталь до питання міфологізації луганського погрому. В радянській історіографії йшлося саме про озброєну дружину О. Пархоменка, хоча В. Ленін у своєму висловлюванні не згадував про революціонера. Теза про робітничу дружину О. Пархоменка потрапила до радянських видань через те, що у 1905 р. РСДРП, не тільки у Луганську, намагалася організувати власні бойові дружини. У січні 1905 р. було створено Бойову групу при Петербурзькому комітеті РСДРП. Протягом 1905 р. рішення про заснування аналогічних формувань ухвалили партійні осередки Москви, Києва, Катеринослава, Одеси та інших міст. У серпні 1905 р. в Києві було створено технічну школу-майстерню для підготовки організаторів бойових дружин. У вересні школа інструкторів для бойових дружин з’явилась і в Москві, а у Вільні місцеві соціал-демократи та бундівці намагалися створити спільну дружину³⁵.

Саме на початку жовтня В. Ленін присвятив питанню створення робітничих дружин окрему статтю та вислав лист до Бойового комітету при Санкт-Петербурзькому комітеті РСДРП³⁶. Причому полем випробування для бойових дружин, за В. Леніним, мали стати сутички з монархістами: “Прекрасною військовою дією, що надає їй *навчання* (курсив автора. – М. Г.)³⁷ солдатам революційної армії, бойове хрещення їм і величезну користь революції, є боротьба з чорносотенцями”. Аналогічно Г. Плеханов вважав створення робітничих організацій, здатних до збройної боротьби, за нагальний і необхідний спосіб протидії погромникам³⁸.

Вірогідно, станом на жовтень 1905 р., попри заклики та зусилля соціал-демократів, жодної дієвої бойової дружини не було створено. Саме тому застосування насильства кількома робітниками-активістами з Луганська було представлено в радянській історіографії діями організованої бойової дружини проти чорносотенців, що цілком відповідало тогочасним висловлюванням В. Леніна. Таке історіографічне уявлення давало змогу “вписати” погром у Луганську в радянський наратив Першої російської революції – як незавершеної буржуазно-демократичної революції, під час якої під проводом більшовиків здійснювалися політичне виховання та організована боротьба загальноросійського пролетаріату.

³⁴ Там само. – С. 227.

³⁵ *Гребенюк Н. Е., Мухин Е. П.* Декабрьское вооруженное восстание // Первая русская революция (1905–1907 гг.): Проблемы и современность. – Л., 1976. – С. 80–81; Политическая полиция и политический терроризм в России (вторая половина XIX – начало XX вв.): Сб. док. / Под ред. Г. А. Бордюгова. – М., 2001. – С. 216.

³⁶ Див.: *Ленин В. И.* В боевой комитет при Санкт-Петербургском комитете // *Ленин В. И.* Полн. собр. соч. – Т. XI. – С. 336–339; *його ж.* Задачи отрядов революционной армии // Там само. – С. 339–343.

³⁷ Там само. – С. 343.

³⁸ *Плеханов Г. В.* “Дневник социал-демократа” № 3. Ноябрь 1905 г. – С. 357.

Для завершення розгляду історичного міфу про відвернення Луганського погрому робітничими дружинами варто додати один приклад того, як революціонери, насамперед – В. Ленін, міфологізували події початку ХХ ст. Для порівняння вкажемо на створений ним міф про ростовський страйк, який тривав 4–25 листопада 1902 р. та завдяки цій міфологізації зробився справжньою віхою в історії революційного руху³⁹.

Викладемо подію за описом російського історика Юрія Кир'янова, зробленим відповідно до позиції В. Леніна. Страйк розпочався у залізничних майстернях. У його подальшому розгортанні взяв участь Донський комітет РСДРП, активістам якого вдалося проводити успішну агітацію серед страйкарів. Пізніше ростовський страйк набув загального характеру. Робітники різних підприємств збиралися на велелюдні, по 20-30 тис. чоловік, мітинги в Комишуватському байраку. Перед робітниками виступили соціал-демократичні активісти – як “професійні революціонери”, так і політизовані робітники. Під час цих мітингів, поряд із економічними вимогами, були висунені політичні гасла, зокрема – “Геть самодержавство!”. Широке застосування політичних гасел вказувало не просто на поширення негативного ставлення до політичного режиму, а на політизацію свідомості робітників. Під час страйку відбувалися зіткнення між робітниками та козаками і спроби перемовин місцевої влади з депутатами від робітників. Страйк тривав 21 день і закінчився після того, як керівництво кількох ростовських підприємств пішло на обмежені поступки своїм робітникам⁴⁰.

Насправді, як наголошує російський науковець Ірина Пушкарьова, ростовські робітники не виявляли єдності політичних поглядів. Якщо робітники залізничних майстерень сприйняли політичні гасла Донського комітету, то решта робітників виступили проти політизації страйку. Вони не погоджувалися з революційними ораторами, які намагалися вплинути на них на мітингах у Комишуватському байраку. Тож В. Ленін видав бажане за дійсне, а за ним це повторювала радянська історіографія⁴¹.

Однак ми не можемо погодитися з тезою І. Пушкарьової, що В. Ленін неправомірно назвав ростовський страйк однією із важливих віх робітничого руху, бо він принципово не відрізнявся від інших тогочасних страйків⁴². Річ у тім, що й перебільшена В. Леніним політизованість місцевих робітників справила чималий вплив на революційний рух. Прикладом цього було виникнення наприкінці 1902 р. Луганського комітету РСДРП, перші листівки

³⁹ *Ленин В. И.* Новые события и старые вопросы // *Ленин В. И.* Полн. собр. соч. – М., 1967. – Т. VII: Сентябрь 1902 – сентябрь 1903 гг. – С. 58–64; *Пушкарёва И. М.* Ростовская стачка 1902 г. в свете новых источников // *Трудовые конфликты и рабочее движение в России на рубеже XIX–XX вв.* / Отв. ред. И. М. Пушкарёва. – СПб., 2011. – С. 409–432.

⁴⁰ *Кирьянов Ю. И.* Накануне первой революции эпохи империализма // *Рабочий класс России от зарождения до начала XX в.* / Отв. ред. Ю. И. Кирьянов, М. С. Волн. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 1989. – С. 545–547.

⁴¹ *Пушкарёва И. М.* Ростовская стачка 1902 г. в свете новых источников. – С. 409–423.

⁴² Там само. – С. 425.

якого були присвячені саме ростовському страйку⁴³. Так міфологізована подія стала чинником активізації революційного руху – і віхою його становлення.

На прикладі ростовського страйку 1902 р. та луганського погрому 1905 р стає зрозумілим, що В. Ленін неодноразово створював політичні міфи. “Рецепт” його міфотворчості полягав у тому, щоб вихопити з характеристики події певні тенденції – бажані для соціал-демократів, що відповідали “революційному” розумінню сучасності, – та назвати їх головними ознаками цієї події. Певна річ, радянські історики не могли суперечити “вождю світового пролетаріату” – і надавали подробиць міфологізованим подіям. Так, відповідно до ленінського “рецепту”, з’явилося нове уявлення – про існування в місті бойової робітничої дружини О. Пархоменка, а це дало змогу привести дійсність минулого у відповідність до більшовицького розуміння Першої російської революції. Та й сам О. Пархоменко у радянській історичній пам’яті був героєм громадянської війни, якому події 1905 р. додавали революційної слави.

4

Рапорт слов’яносербського повітового справника ми публікуємо далі. Рапорт склав, судячи із тексту, справник Машевський, хоча під текстом стоїть підпис помічника справника Павлова. Річ у тім, що в рапорті про Павлова йдеться в третій особі та є згадки неназваного поліцейського – вочевидь, самого справника, – в першій особі⁴⁴. Саме тому ми називаємо документ рапортом справника, а не його помічника. Відсутність підпису справника вказує на його небажання брати на себе цілковиту відповідальність за міські безлади. Звідси випливає необхідність обережно ставитися до відомостей рапорту, позаяк поліції міста було вигідно представити ситуацію в такий спосіб, щоби відвести від себе звинувачення в бездіяльності, за яким могли послідувати закиди навіть у потуранні погромникам.

На бажання уникнути відповідальності з боку поліцейських вказують і незграбні описи подій. Так, з появою загрози погрому справник, разом із двома сотнями козаків, улаштував патрулювання вулиць. Однак повідомлення про це в рапорті більше схоже на виправдання власної неспроможності зупинити погром, ніж на опис дій поліції та козаків:

“Ужитими мною спільно з двома сотнями козаків заходами, незважаючи на найбільш мінімальне роздрібнення останніх та умовляння мешканців, зупинити рух проти євреїв, що охопив усе місто, виявилось неможливим, через розкиданість єврейських жител по всьому місту”⁴⁵.

⁴³ *Берхин И.* Луганская большевистская организация в период первой русской революции. – С. 22.

⁴⁴ ДАЛО. – Ф. П-2. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 101–108.

⁴⁵ Там само. – Арк. 104–105.

Неузгодженість цього речення начебто сама по собі вказує на недолугість само виправдання справника, оскільки йому необхідно було пояснити, чому поліціанти та військовики виявилися неспроможними запобігти єврейському погрому в Луганську. Тож справнику настільки кортіло уникнути звинувачень у бездіяльності, що він навіть не зміг скласти стрункий виклад власних дій.

У рапорті, крім опису типового погрому, йдеться про чутки, які поширювалися містом; зміст цих чуток допомагає зрозуміти суспільну атмосферу під час погромів. Описуючи події 20 жовтня, напередодні самого погрому, справник включив до рапорту зміст розмов, які циркулювали серед луганців. Вочевидь, це були чутки, викликані недовірою між міським простолюдом та учасниками революційних маніфестацій, ототожненими з євреями (курсив наш. – М. Г.):

“Того ж дня (20 жовтня. – М. Г.) євреї кричали росіянам: «Відтепер царя у вас немає, настав кінець *російським собакам*, ми будемо їздити на них верхи та перетворимо православні храми на стайні» та загалом стосовно християн поводитися вкрай зухвало.

Усі вищезазначені вчинки євреїв викликали сильне обурення християн, і останні казали, що євреї самі на себе накличуть біду”⁴⁶.

Особливу увагу привертає фраза з процитованого фрагменту – “російські собаки” (*русские собаки*). Застосування лайки “собака” вказує на те, що наведене висловлювання належало до чуток про євреїв, поширюваних серед українців та росіян Луганська. Адже у традиційній єврейській культурі на адресу неєвреїв уживалася лайка “свиня” (івритом, за вимовою Центрально-Східної Європи, та їдишем – *khazer*). Застосування цього слова пов’язано з відсутністю у християн дістарних норм кашруту, за якими свиня – “нечиста” тварина.

У мовній картині світу слов’янських народів одним із значень концепту “собака” є істоти демонічного світу⁴⁷. Саме тому лайку “собака” традиційно застосовували у слов’янських мовах для позначення іновірців⁴⁸. Прикладом застосування концепту “собака” для позначення іновірців є фраза з української історичної пісні козацьких часів: “Жид, лях і собака – віра однак!”.

Тож уживання лайки “собака” у міських чутках жовтня 1905 р. вказує на те, що процитовані справником висловлювання були створені в українсько-російському, а не єврейському, середовищі Луганська та дзеркально перенесені на євреїв: нібито вони називали “собаками” православних. Політична опозиція “революціонери–контрреволюціонери” в етнічній свідомості міського простолюду зводилася до етноконфесійного протиставлення “євреї–росіяни/православні”, ґрунтованого на стереотипі: “євреї ненавидять росіян/православних”. А ці протиеврейські чутки були переказані в рапорті справника, щоб відвести від поліції звинувачення в бездіяльності: мовляв, самі євреї спровокували погром необережними висловлюваннями та зухвалою поведінкою.

* * *

Таким чином, єврейський погром у Луганську був типовою подією “жовтневих погромів”. Однак, спираючись на спроби місцевих робітників –

⁴⁶ Там само. – Арк. 103.

⁴⁷ *Гура А. В.* Собака // Славянские древности: Этнолингвистический словарь / Под общ. ред. Н. И. Толстого. – М., 2012. – Т. 5. – С. 94.

⁴⁸ *Маругина Н. И.* Концепт “собака” как элемент русской языковой картины мира // Язык и культура. – Томск, 2009. – № 2 (6). – С. 19.

активістів РСДРП протистояти погромникам і згадку про цю спробу депутата С. Рижкова, В. Ленін удався до міфологізації події. Він, видаючи бажане за дійсне, заявив, що у Луганську робітники створили дружину та зупинили погромників. Як свідчить приклад ростовського страйку 1902 р., міфологізація шляхом перебільшення окремих явищ для того, щоб вони відповідали уявленням революціонерів, стала типовим прийомом публіцистики В. Леніна.

Твердження про протистояння робітників і погромників зробилося підставою для радянської історіографії, в якій викривлена історія луганських подій була “вписана” у “революційний наратив”. Ленінську міфотворчість у радянській історіографії було посилено тезою про бойову дружину О. Пархоменка, яка нібито протистояла “чорносотенним” погромникам. У радянських істориків залишався єдиний вихід для уникнення фальсифікацій: не згадувати про луганський погром узагалі, як зробив у своїй книжці І. Берхін.

Сам текст рапорту уточнює наше уявлення про “жовтневі погроми” двома моментами. По-перше, місцева поліція намагалася уникнути відповідальності за те, що не змогла завадити погрому. Так, слов’яносербський справник, який склав рапорт, не поставив під ним власного підпису, а в тексті – наголосував на тому, що доклав усіх можливих зусиль для припинення безладів, проте євреї буцімто самі провокували погромників. Для цього в рапорті було наведено чутки про євреїв. Загалом проблема відповідальності поліції була для сучасників болючим моментом, що посилювало аргументацію прибічників “дискурсу чорносотенних погромів”. Ситуація у Луганську є промовистим підтвердженням того, що поліція всіляко намагалася відвести від себе підозри у співучасті, що їй закидала тогочасна громадськість.

По-друге, наведені в рапорті чутки вказують на сприйняття міським простолюдом революційних подій не крізь призму протистояння “самодержавний режим – визвольний рух”, а як боротьбу по лінії “російська монархія – єврейські революціонери”. Тож чимало мешканців міста, будучи носіями традиційного етноцентричного мислення, дивилися на ситуацію крізь призму етноконфесійної ворожнечі: “православні/росіяни – євреї”. Вочевидь, подібні погляди були притаманні не тільки мешканцям Луганська; неписьменний й малописьменний простолюд розумів складні тогочасні події у знайомих для себе образах міжетнічних відносин. Без сумніву, цим користувалися російські монархісти-антисеміти, які розпалювали юдофобію в публічних виступах і газетних статтях.

* * *

Далі пропонуємо читацькій увазі повний текст рапорту про луганський погром. Цей документ, що зберігається в Державному архіві Луганської області, є копією. Оригінал зберігається у фонді Канцелярії катеринославського губернатора в Державному архіві Дніпропетровської області. Копію подано з дотриманням сучасних, а не тодішніх норм орфографії російської мови. Стилїстика і пунктуація копійного документа, а також вживання великих літер в нашій публікації збережені.

ДОКУМЕНТ

Его Высокопревосходительству господину екатеринославскому губернатору

Славяносербского уездного исправника

Рапорт.

В дополнение к телеграммам моим имею честь донести Вашему Превосходительству, что беспорядки в городе Луганске произошли при следующих обстоятельствах: вечером 17 октября несмотря на полное прекращение железнодорожного сообщения¹, в городе, особенно среди евреев, распространялись слухи о даровании конституции, хотя официально об этом ничего не было известно (Правительственный вестник с манифестом получен лишь 24 октября). 18 и 19 октября еврейская молодёжь преимущественно сапожники, портные и проч. мастерские собрались в большом количестве на улицах, выбирая слабо освещённые места их. Группируясь по 15-20 человек, они что-то между собой обсуждали, причём слышались выкрикивания “да здравствует конституция и свобода, полиции не нужно” и проч., держали себя вызывающе и грубо возражали на просьбу полиции разойтись и не собираться толпами. 19-го числа в 7 часов вечера на Петербургской и Казанской улицах появилась полторатысячная толпа демонстрантов, преимущественно из евреев, которые кричали “да здравствует свобода” и потом направились к тюрьме, где предполагала произвести манифестацию и затем освободить политических арестантов, вследствие чего мною послан был помощник мой Павлов с казаками, который не допустил толпу к тюрьме. Демонстранты возвратившись назад и пользуясь темнотою ночи, выбросили красный флаг, который тогда же был замечен конными городовыми, после чего толпе было предложено разойтись, что она и исполнила. В то же время по Петербургской улице пробежало несколько еврейских рабочих с требованием закрыть магазины и криком “теперь наш праздник”. Поступок еврейских рабочих возмутил русских и армян, тем не менее магазины были закрыты. 20-го октября были прекращены занятия в мужской и женской гимназиях и городском училище, причём некоторые гимназисты отправились к техническому железнодорожному училищу, откуда техники вышли с музыкой, направляясь в город, к ним присоединившись гимназисты и толпа евреев, которые потребовали играть марсельезу, что те и исполнили, но в это время навстречу им вышла толпа железнодорожных служащих и остановив манифестантов, потребовала прекращения марсельезы, вместо которой заставили играть “Боже царя храни”, но евреи этому воспротивились, говоря “теперь царя нет”, тогда железнодорожные разогнали манифестантов. В это же время со стороны базара по Успенской улице показалась толпа еврейской молодёжи с красным флагом, с надписью “Да здравствует политическая свобода Ура”. Толпа пела марсельезу, кричала “Ура”. Я стал уговаривать манифестантов разойтись, указывая на могущие произойти столкновения с другой толпой манифестантов, но они разойтись не пожелали. В это время навстречу манифестантам появилось несколько рабочих и с криком “бей жидов” хотели броситься на первых, выхватив у них красный флаг, но я с большим трудом уговорил их и они разошлись. Манифестанты разбежались. В этот же день евреи кричали русским “теперь царя у Вас нет, настал конец русским собакам, мы будем ездить на них верхом и превратим православные храмы в конюшни” и вообще по отношению к христианам держали себя крайне вызывающе.

Все вышеозначенные поступки евреев вызвали сильное негодование христиан и последние говорили, что евреи сами на себя накричат беду.

Утром 21 октября на улицах было найдено несколько экземпляров прокламаций “Православного русского комитета” о необходимости немедленного уничтожения евреев и по городу между жителями распространялись слухи, что несколько человек евреев проходя мимо Николаевского собора, по случаю высокаторжественного дня восшествия на престол государя императора говорили выходившим подросткам, что никакого нет смысла отправлять богослужение в этот день, так как царя в России уже нет. Около 2 часов того же числа по Успенской улице появилась толпа русских во главе с домовладельцем Алексеевым, несшим впереди портрет государя императора, другая такая же толпа, состоявшая из рабочих железнодорожных мастерских, появилась на вокзальной улице тоже с портретом государя императора и соединилась с первой у патронного завода, откуда обе, с пением народного гимна и “Спаси господи”, направилась на Казанскую улицу и выйдя на последнюю толпа бросила несколько камней, в окна фотографии Уманского, но в это время из соседнего дома еврея Фрея, в котором помещалось частное училище Хмельницкой, евреями было произведено несколько револьверных выстрелов, направленных в портрет его величества, причём был убит наповал крестьянин Тимофей Кравченко², несший национальный флаг и ранен в руку мещанин Пантелеймон Кулешов, не участвовавший в манифестации и случайно проходивший в это время со стороны базара. Возмущённая этим толпа стала громить окна в доме Фрея, из которого продолжали стрелять. Одновременно с этим в доме Фрея вспыхнул пожар, начавшийся, как удостоверяет очевидец городской, от поджога евреем Гуревичем, задержанным тогда же во дворе Фрея. Поджог дома Фрея, как надо предполагать, был учинён с умыслом скрыть следы постоянных сборищ революционеров, где печатались, как я потом узнал, прокламации и имелись типографские принадлежности. Толпа была рассеяна вызванными мною казаками 6 сотни и более не собиралась. По городу мною были посланы в разъезд казаки, но ночью того же числа на Вокзальной улице были разграблены лавки: еврея Фрея и квартира купца Гах. Убийство крестьянина Кравченко и выстрелы евреями в портрет государя императора ещё сильнее возмутили жителей христиан, между которыми стали ходить слухи, что надо отомстить евреям. Принятыми мною совместно с двумя сотнями казаков мерами, несмотря на самое минимальное дробление последних и увещевание жителей, остановить движение против евреев, охватившее весь город, не представилось возможным, в виду разбросанности еврейских жилищ по всему городу.

22 октября, громилы разделившись на отдельные многочисленные партии, стали разбивать еврейские лавки и жилища одновременно в разных концах города и разгоняемые в одном месте, собирались и громили в другом. В этот день на Вокзальной улице была разграблена бакалейная лавка мещанина Серафима Герцова. Около 2 часов дня там же из бани купца Бориса Эстеровича в проходивших мимо русских, было произведено несколько выстрелов, что послужило причиной разгрома дома и бани Эстеровича вечером того же числа. В то же время проходившие по Казанской улице мимо дома Ольхова подростки бросили несколько камней в квартиру мещанина Айзика Ариева Письменова, который с находившийся в его переплётной мастерской евреями, начал револьверную стрельбу в толпу, стоявшую у ограды церкви в ожидании вечернего богослужения, которую не прекратил и по прибытии взвода казаков. Тогда командующий взводом сотник Некрасов, подходя к окну, из которого производилась стрельба, предложил Письменову прекратить

такую, но последний прицелившись в него намеревался выстрелить, вследствие чего Некрасов выстрелил из револьвера [и] убил его на месте. После чего имущество Письменова было совершенно уничтожено. Кроме того означенного числа от погрома, сопровождавшегося расхищением движимого имущества, пострадали следующие дома и магазины евреев: Серафима Герцева на сумму 800 руб. Вульфа Гах – 2000 рублей, Моисея Заславского – 19500 рублей, Залмана Евелева – 5000 руб., Лазаря Левитова два магазина 67500 руб., Генера Маркуса – 35000 руб., Малки Кричевской – 2000 руб., Герша Топалера – 75 руб., Семена Брославского 2000 руб., Лазаря Доннера – 2000 руб., Соломона Доннера – 1500 руб., Рахмиела Манкина – 325 руб., Марии Бернер – 75 руб., Евзера Щура – 1500 руб., Вульфа Давидовича 700 руб., Марка Шипельского – 700 руб., Александра Райхеля – 5000 руб., Якова Кричевского – 1830 руб., Софьи Пашковской 105 руб., А. Я. Абрамовича – 3500 руб., Абрама Сегаль – 200 руб., Исаака Каминского – 175 руб., Лизы Лейн – 400 рублей, Марка Уманского – 6000 рублей, Тевия Голуб – 6000 рублей, Наны Фурштейн – 1500 руб., Абрама Уманского – 13490 руб., Израила Ровина – 400 рублей, Зелика Кропивникова – 7000 рублей, Зельмана Белисон – 800 руб. Иосифа Фурштейн – 2500 руб., Песя Лурье – 2500 руб., Эйле Надьяновой – 1000 руб., Янкеля Дубижанского, 1500 руб. и Павла Евзельмана – 150 руб. Из числа пострадавших от погрома домов и магазинов, ночью, громилами были подожжены: на Вокзальной улице дом мещанина Моисея Заславского; на Петербургской улице – магазин купца Лазаря Левитова, помещавшийся в доме еврея Сироты, причём пожаром уничтожено двухэтажное здание, в нижнем этаже которого помещались магазины: мещанина Генера Маркуса и купца Штина и шляпочная мастерская мещанки Естер Шапошниковой, а во втором женская гимназия; в предместье города – Каменном Броде – дом и бакалейная лавка мещанина Марка Уманского и дом с такой же лавкой мещанина Тевия Голуб и на Гусиновке аптекарский магазин Александра Рейхеля, находившейся в доме Титарева. Утром 23 октября на новом базаре был подожжён разграбленный накануне магазин купца Лазаря Левитова, от которого сгорел соседний магазин мещанина Родиона Уварова. Вечером того же числа от поджога сгорела паровая мельница Израила Ложитанова на Патронной улице и лавка Иосифа Шуера на Гусиновке. В тот же день были разграблены дома евреев: Ривы Сапожниковой на сумму 400 рублей, Генера Черкасек – 4000 руб., Давида Гуревича 600 руб., Леона Кушнир – 600 руб., Марии Варшавской 500 рублей, Марка Юкиевича – 2000 рублей, Арона Юхвида – 1200 рублей, Любви Браславской-Непомнящей – 3000 рублей, Моисея Гнаер – 1000 руб., Наивгозея Газнер – 200 руб., Боруха Исерсон – 300 руб., Ицика Долгова 1300 руб., Зальмана Фактер – 200 руб., Гиделя Львова – 300 руб., Вульфа Львова – 1500 руб., Фрейбуля Бухгалтера – 3000 руб., Лейбы Соболева – 500 руб. Рафаила Круковера – 700 руб., Иосифа Исерман – 500 руб., Моисея Ярх – 1000 руб., Менделя Орловского – 600 рублей, Абрама Зарецкого – 150 рублей и Моисея Лактионова – 250 руб. 24 октября прошло совершенно спокойно и город принял обычный вид. Убытки причинённые погромом, по заявлению потерпевших, достигают 600000 рублей, но, по моему мнению показанная сумма вдвое превышает действительный убыток.

Во время погрома чинами полиции было задержано 68 человек громил с поличным, которые переданы подлежащей следственной власти.

Вечером 22 октября в земскую больницу доставлен был раненный казаками мещанин Бровкин, который на другой день от полученных ран скончался. Кроме того утром 23 октября на новом базаре подобрано два трупа убитых громил и утром

24 октября на Успенской улице подобран один убитый, все русские, из евреев же, кроме убитого сотником Некрасовым мещанина Письменова, лично никто не пострадал.

К сему долгом считаю присовокупить, что хотя до настоящего времени в городе порядок и спокойствие не нарушались, но между жителями ходят разного рода толки о могущем повторении беспорядков, к предупреждению коих мною приняты надлежащие меры.

За уездного исправника Павлов.

№ 2349. Ноября 1 дня 1905 года.

Державний архів Луганської області. – Ф. П-2. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 101–108. Машинопис, копія.

КОМЕНТАРІ

1. У жовтні 1905 р. залізничне сполучення паралізував загальний страйк залізничників. Він розпочався серед московських залізничників 6 жовтня, а наступного дня охопив майже всіх залізничників та робітників залізничних майстерень Москви. 8–9 жовтня до страйку долучилися залізничники інших вузлів, зокрема й на лініях, які пов'язували Харків із центральною Росією. 10 жовтня загальний страйк досяг Катеринослава, і його підтримали співробітники Курсько-Харківської та Катерининської залізниці. Остання пов'язувала Катеринослав (сучасне Дніпро) із Луганськом. Про страйки залізничників у жовтні 1905 р. див.: *Спиридонов И. В.* Всероссийская политическая стачка в октябре 1905 г. – М., 1955. – С. 74–77; *Модестов В. В.* Рабочие Донбасса в трёх русских революциях. – М., 1974. – С. 52.

2. Тимофій Кравченко, вірогідно, був селянином не за родом занять та місцем проживання, а лише за становою належністю і міг бути постійним мешканцем Луганська. Річ у тім, що мешканці північної частини міста – Кам'яного Броду – належали до селянського стану та офіційно йменувалися “сільськими обивателями”, а їхні справи вирішувало Луганське волосне правління, див. про це: *К-в.* Крестьянские выборы в Каменном Броде // Донецкий колокол. – 1905. – № 19 (17 января). – С. 2; *Весь Луганск в кармане: Адрес-календарь и справочная книга города и окрестностей на 1912 год.* – К., 1911. – С. 88.

Михайло Гаухман (Уфа). Єврейський погром у Луганську в жовтні 1905 року: рапорт слов'яносербського повітового справника та історичний міф про луганський погром

Опубліковано рапорт слов'яносербського повітового справника з викладом обставин єврейського погрому у Луганську в жовтні 1905 р. У вступній статті проаналізовано радянський історичний міф про луганський погром і способи створення міфів В. Леніним, а також деякі особливості змісту рапорту, які уточнюють наше уявлення про єврейські погроми.

Ключові слова: єврейський погром, Перша Російська революція, Луганськ.

Михаил Гаухман (Уфа). Еврейский погром в Луганске в октябре 1905 года: рапорт славяносербского уездного исправника и исторический миф о луганском погроме

Опубликован рапорт славяносербского уездного исправника о еврейском погроме в Луганске в октябре 1905 г. Во вступительной статье проанализированы

советский исторический миф о луганском погроме и методы создания мифов В. Лениным, а также некоторые особенности содержания рапорта, уточняющие наши представления о еврейских погромах.

Ключевые слова: еврейский погром, Первая русская революция, Луганск.

Mykhailo Haukhman (Ufa). **The Jewish Pogrom in Luhansk (October, 1905): The Report of the Head of the Police of the Slavonic and Serbian District and a Historical Myth On the Luhansk Pogrom**

The article presents the report of the head of the police of the Slavonic and Serbian district about the Jewish pogrom in Luhansk in October, 1905. In the introduction the author analyzes a Soviet historical myth on the Luhansk pogrom and Vladimir Lenin's methods of creating political mythology. The introduction also presents some specifications within the report about our knowledge and understanding of Jewish pogroms.

Key words: Jewish pogrom, First Russian Revolution, Luhansk.